

BIBELOVERSETTELSER TIL KINESISK

Logos og Tao

av

STEN BUGGE

I

Spørsmålet for bibeloversettere blir: Skal vi prøve å finne kjente religiøse ord i de nye språk som ligner de bibelske, eller skal vi gripe til alminnelige ord som ikke er belastet med gamle religiøse forestillinger? Om dette har striden stått i Kina i flere hundre år. Man har spurt: Vil det være lettere for de innfødte å gripe det bibelske budskap hvis ordene som bringer det, er helt nye, eller vil de forstå det lettere i former som er kjente? Oversettelser til kinesisk har vært forskjellige fra oversettelser til primitive språk hvor misjonærene tildels har måttet fremstille et skriftspråk. I Kina stod man overfor en gammel kultur med mange tanker og ord om religiøse og moralske spørsmål. Men også her gjelder det at man ikke kan starte med helt adekvate uttrykk. Jeg tror det er riktig som det sies i fortalen til «Dictionary of Religious Names and Terms», som vi utga i min tid ved den lutherske presteskole i Kina:

«Intet uttrykk kan være en fullkommen gjengivelse av en abstrakt idé før det blir brukt i bestemte begrensede forbindelser. Intet uttrykk, likegyldig hvilket språk har frembragt det, er fullkomment i seg selv. Gjennom bruken får det et bestemt innhold. Det vokser i klarhet og presisjon . . . Der er en stadig indre forbindelse mellom ord og idé.»

II

Hvor tidlig Bibelen har vært forsøkt oversatt til kinesisk, kan vi ikke si med sikkerhet. Den nestorianske (syriske) misjon begynte i 635. Ifølge Sianfu-inskripsjonen, som gir en oversikt over

misjonens første historie, har den hatt et nytestamente på 27 bøker, mens den vanlig syriske har 22. Men omtalen av Det nye testamente betyr ikke at Bibelen har vært oversatt til kinesisk. Endel nestorianske skrifter som er funnet i vår tid, bringer sitater fra Bibelen. Men det sannsynlige er, etter min mening, at man har begrenset seg til å skrive og utdele traktater og småskrifter på kinesisk i likhet med dem man har funnet.

Det neste kristne innslag kom med fransiskanere under Mongol-dynastiet (1278—1368). Mest kjent blant dem er Johannes av Monte Corvino, død som erkebiskop av Peking i 1328. Etter hans beretning var keiseren meget velvillig mot ham og likte særlig sangen fra hans kirke. Han forteller at han har oversatt Salmenes bok og hele Det nye testamente til hoffets språk. Men det var mongolsk og ikke kinesisk.

Da jesuitene viste seg på scenen, først og fremst med Ricci og andre høyt begavede misjonærer, ble oversettelsesproblemene aktuelle i kampen mot tiggermunkene som også kom til Kina. Jesuitene hadde fått et inngående kjennskap til kinesisk språk og kultur, mens motstanderne ofte ikke mestret kinesisken. Nå mente jesuitene at man burde bruke så kjente uttrykk som mulig, og at det var bedre å bringe evangeliet inn i Kina i en gammel klesdrakt enn under en fremmed forkledning. Det dreiet seg da særlig om ordet for «Gud». Her foretrakk jesuitene «Tien» = himmelen eller «Shang-ti» = den øverste hersker (som keiseren tilbad på Himmelalteret som sin høyeste stamfar). Motstanderne bekjempet dette syn og appellerte til paven, som etter langvarige stridigheter bestemte at katolikkene ikke fikk lov å bruke «Tien» eller «Shangti» om Gud, men i stedet skulle bruke «Tienchu» som betyr «den himmelske herre».

III

Da Morrison kom til Kina i 1807, begynte han snart å oversette Bibelen til det litterære sprog (wen-li). Han hadde i London, før han kom ut, sett og brukt et kinesisk katolsk manuskript som fantes i British Museum. Det er fra 1737. Dette har jeg også,

for mange år siden, hatt anledning til å undersøke. Det gjengir, såvidt jeg husker, Gud med «Shen». Det samme gjorde Morrison, og likså Marshman, som i Serampore i India var gått i gang med en kinesisk bibeloversettelse.¹ «Shen» betyr «gud» eller «ånd» i alminnelighet. Begge oversettelser var på det litterære språk. Men misjonærtallet vokste, likedan ønsket om en oversettelse på folkespråket (mandarin). Nå ble misjonærene for alvor uenige om hvordan man skulle oversette «Gud». Diskusjonen ble under tiden så skarp at man på en av konferansene (1877?) bestemte seg for ikke å levere noe referat av sine forhandlinger.

Imidlertid hadde en del fremragende språkmenn blant misjonærene gjort seg gjeldende med krav om en så kinesisk form for oversettelsen som mulig. Det var særlig Medhurst og Gützlaff. De gikk sterkt inn for Shangti som gudsbetegnelse. Mot dette ble det gjort alvorlige innvendinger. For eksempel: Shangti var Kinas nasjonale Gud (Ap. gj. 17,23 kunne det ikke brukes om en ukjent Gud, heller ikke i ord som guddommelig etc.). Men Shangti som gudsnavn gikk av med seieren, og er nå for protestantene blitt det alminnelige gudsnavn. Katolikkene holder fast på Tienchu.

IV

Men det var ikke bare i synet på den kinesiske kultur og i ønsket om å bære de bibelske ord og begreper frem i en så kinesisk form som mulig at forskjeller mellom oversetterne kom frem. Det var jo til en begynnelse utlendinger som besørget arbeidet, selv om de var sterkt avhengige av kinesiske medarbeidere. Som utlendinger hørte oversetterne de bibelske navn med sine forskjellige språkører, og gjengav dem derfor etter de hjemlige former. De katolske oversettere var gjerne fra de romanske land, de protestantiske fra England og Amerika. Resultatet var at de bibelske egnenavn kom til å lyde forskjellig. For eks. «Peter» lyder i den katolske oversettelse «Bådålu» og i den protestantiske «Bideh». Jakob heter i alminnelighet «Yago», men Morrison har

¹ Et eksemplar av denne oversettelse, «Serampore»-oversettelsen, finnes på Universitetsbiblioteket i Oslo.

kalt ham «Djemisz», hvilket jo må være James. Da de kinesiske tegn som er brukt, er ennå mer forskjellige enn den norske fonetiske gjengivelse, kan en kineser med rette spørre: Hvilke to av Jesus disipler står vi her overfor?

Men dette gjenspeiler det fullkomne virvar som hersket angående gjengivelsen av utenlandske navn og uttrykk. Jeg har f. eks. under revisjonen av en teologisk lærebok funnet den samme persons navn gjengitt på tre forskjellige måter med bare noen siders avstand. Det var dette virvar som blant annet førte til at vi utarbeidet det leksikon jeg har referert til ovenfor.

V

Men det var ikke bare nasjonale forskjeller som gjorde seg gjeldende i oversettelsene. De konfesjonelle hensyn kom til. I den protestantiske — og jeg tror også i den katolske — er et ord brukt om dåp (hsi) som i alminnelighet betyr «vask». Dette kunne baptistene ikke akseptere. De ville ha et verbum som betegnet «neddykking», og det har de fått, så det er blitt utgitt spesielle bibler med dette ord (chan) like til det siste.

VI

Så kommer vi til spørsmålet om oversettelsen av «ordet» (logos) i Joh. 1,1,14 og Åp. 19,13. Såvidt jeg vet, ga det ikke anledning til slike varme og lange diskusjoner som spørsmålet om oversettelsen av ordet for Gud. Men det er gått samme vei. I stedet for et enkelt farveløst ord: yen, er det blitt et utpreget kinesisk ord: tao.

Jeg kan ikke behandle innholdet av «ordet», logos, i all sin bredde. Jeg skal bare minne om at for antikken på nytestamentlig tid var logos blitt «det fornuftige ord», ikke noe som ble forkynt, men en lov og et metafysisk begrep. I stoicismen er det selve det guddommelige. Hos Philo var det Guds ord. Bak alle fenomener var det tenkt som et grunnlag. I Joh. ev. er logos Gud i sin evige åpenbaring, som man ikke bare hører, men ser i personen Jesus, som var før tiden, men ble en nærværende størrelse.

Hvilket ord mulige katolske oversettelser har brukt, kan jeg ikke si. Men det tidligere nevnte manuskript som ble brukt av Morrison, har, såvidt jeg husker, oversatt «ordet», logos, med yen, hvilket er den nøkterne gjengivelse av ordet «ord». Det har ingen særlige religiøse eller moralske assosiasjoner. Morrison bruker det i sin oversettelse. Det samme gjør Marshman i Serampore-oversettelsen. Men da så misjonærer som Medhurst og Gützlaff gjorde seg gjeldende, dukker ordet «tao» opp.

Hvilket innhold har så «tao»? Det er likeså omfattende som logos på gresk. Grunnbetydningen er «vei», «retning», og går så over til å bety «den riktige retning og adferd». (Det kan også brukes som verbum i betydningen vandre i den riktige retning.) Videre blir det til «sannhet», «menneskets moralske natur», «godhet», «prinsipp», «filosofi» osv.

Ved siden av disse alminnelig kjente betydninger, som ofte blir brukt sammenfløkt, har man den sidebetydning som vi finner i taoismen, hvor det er hovedbegrepet, den unevnelige og ufattelige urgrunn bak alt som finnes. Vi kan her bare minne om innledningen til taoismens hellige bok, Taotehching: «Det tao som kan bestemmes, er ikke det sanne tao; det navn som kan nevnes, er ikke det sanne navn.» Det kan derfor bare fattes hvis man avstår fra all tanke på å gripe det med forstanden. Det kan bare gripes i en umiddelbar, mystisk opplevelse som ikke kan beskrives. «Det beveger seg i hvile, arbeider uten aktivitet, lærer uten tale, styrer uten administrasjon» (Watters). Det er urprinsippet, og er derfor vesensforskjellig fra logos, hvor åpenbaringen er en hovedtanke. Vel er logos Gud, men logos er ikke urgrunnen. Logos åpenbarer den. «Den som har sett meg har sett Faderen». (Joh. 14,9.) Faderen er ikke annerledes enn logos, ordet, som bringer forbindelsen i stand mellom den allmektige Fader og dem som hører og ser ordet.

Ser man på den annen oversettelse av logos, med ordet «yen» som de første oversettere brukte, så finner man at det meget enkelt betyr «ord», «tale». Holder man fast på dette får man frem noe av det vesentlige i evangeliet, nemlig at det er et forståelig budskap om Gud. Han har gjort seg kjent. Gud er ikke

bare en mystisk urgrunn som alene kan gripes i en mystisk henrykkelse. Men det ord han gjør seg kjent gjennom, er ikke noe man bare kan høre, men også se i Jesu person. Som han er i dagslyset, er Gud som er skjult. Her må jeg minne om det jeg har sagt til en begynnelse, at ikke noe ord i et nytt språk helt dekker det bibelske. Men ettersom det brukes i den rette sammenheng, får det etter hvert det innhold det skal ha.

I valget mellom tao og yen tror jeg personlig at tao, som nå har etablert seg fast og antagelig urokkelig i den protestantiske oversettelse, er bedre enn Shangti for Gud. Tao er, bortsett fra taoismen, i alminnelig kinesisk tanke og tale ikke slik belastet med religiøse assosiasjoner som Shangti. Svakheten ved tao ligger etter min mening i at åpenbaringstanken ikke kommer slik frem som i logos. Tao er for mye et hvilende tankebegrep og savner den karakter av tiltale som vi har i «ordet». Men dets alminnelighet gjør det på mange vis antagelig.

VII

Til slutt kommer vi til den katolske gjengivelse av logos. Hva som har bestemt oversetterne, vet jeg ikke. Men de kan som vi, ha følt vanskeligheten med valget mellom «tao og yen», og muligens et tredje ord. Og de kan også med bakgrunn i den gamle strid mellom jesuiter og tiggermunker om gudsnavnet og den pavelige avgjørelse for «Tienchu» for Gud, ha villet være forsiktige og har valgt en ny utvei. Og den består i at de overhode ikke oversetter logos til kinesisk, men gjengir det fonetisk etter lyden av ordet så godt de kan, og ikke etter lyden av «logos», men av «verbum». Her må vi huske på at de har oversatt etter den latinske tekst (Vulgata). Og her lyder Joh. 1,1 slik: «In principio erat verbum». Dette «verbum» gjengir de så med lyden av «verbum», nemlig «wu-erh-peng». Så Joh. 1,1 kommer til å lyde: «I begynnelsen var wuerhpeng». Men de tegn som her er brukt, blir helt meningsløse for alminnelige kinesere, og kanskje ennå mer for litterært utdannede. For «Wu» betyr blant annet «materie», «levende vesener», «verdslig» etc. «Erh» er nærmest en

interjeksjon men kan også brukes for det personlige pronomen «du». Og «peng» betyr «venn». Disse tre tegn gir således ingen mening. Derfor blir det føyet til en parentes som sier: «Likesom ordet åpenbarer hva som er i menneskehjertet, så åpenbarer Wuerhpeng hva som er i Guds hjerte». Jeg har ikke hørt at det er foretatt noen forandring i denne gjengivelse av logos, ordet.

Katolikkenes fremgangsmåte kan vi finne høyst merkelig. Muligens er Wuerhpeng etterhånden blitt oppfattet som et slags egenavn, som bare bruktes på tre steder i Det nye testamente (Joh. 1,1,14 og Joh. Åp. 19,13). Men jeg har spurt meg selv om vi ikke i den kristne kirke har foretatt noe lignende når vi tok en titel og et fellesnavn, «den salvede», overførte det til gresk og gjenga det med «Kristus», som nå er for den store masse av kristne blitt Jesu egenavn?